

kvalifikacije so omejene s številnimi dejavniki. Tega seveda vrli neoklasični teoretiki ne upoštevajo. Pomembno je le, da se zaradi večje mobilnosti kapitala učinkovitost njegove uporabe poveča. Več kapitala oziroma njegova večja učinkovitost pa pomeni več delovnih mest in še več trgovine. Večji obseg trgovanja pa spet pomeni več koristi za vse. Če je kdo na slabšem v taki novi delitvi dela, je to samo začasno, na dolgi rok so vsi na boljšem. Konec pravljice, v kateri so vsi živeli dolgo in lepo.

Nerodno je le, kar nekdanji samoupravni "srečniki" ali "nesrečniki" - odvisno od ideološkega zornega kota - dobro vemo, da modeli, postavljeni v abstraktni teoriji ali pa v z ideologijo kakršnekoli že barve prepojenih in omotičnih možganih, često nimajo prav veliko stičnih točk z gospodarsko in politično stvarnostjo.

Za tiste, ki so postali v luči globalnega trgovanja in zmanjšane zaščite na trgu dela brez službe ali pa so jim mezde padle pod življenjski minimum, pa je prej obravnavana dilema med učinkovitostjo in pravičnostjo oz. enakostjo nadvse realna. Tudi če sami verjamejo v večjo učinkovitost zaradi bolj konkurenčnega trga dela in bolj svobodne trgovine, jih verjetno vse bolj skrbi, da bodo pričakovane koristi "od zgoraj navzdol" prišle prepozno ali nikoli. Veliko je takšnih, ki vedo, da se enkrat zmanjšane možnosti zaposlovanja in izgubljeni dohodki nikoli več ne povrnejo. Leto življenja za človeka ali pa v teoriji, kjer je čas pogosto zanemarljiv, je različno pomembno.

Potem so tu še narodnogospodarske (agregirane, individualne pa še kaj) preference. Nekatera gospodarstva in družbe se iz vrste zgodovinskih, sociokulturnih, političnih in drugih razlogov odločijo za bolj konkurenčen in tekmovalen sistem ekonomije in politike, spet druge preferirajo učinkovitost na kratki rok, danes, ter večjo enakost v delitvi oziroma manjše družbene neenakosti nasploh.

Razen za neoklasične ekonomiste, ki menijo, da institucije niso pomembne, je drugače primerno upoštevati tudi državne preference, čeprav jih je težko objektivno ugotoviti. Pogosto je težko razločiti javnomnenjska prepričanja od ciljev, ki si jih postavijo maloštevilne politične elite in jih nato prek različnih kanalov vsiljujejo prebivalstvu oziroma posredujejo kot njegove lastne preference.

Prav gotovo je zelo pomembno ne le za Japonce, marveč tudi za ves svet, kakšna bo nova Japonska in v katero smer bodo šle nadaljnje spremembe njenega ekonomskega in političnega sistema. Ali ji bo uspelo še vnaprej ohraniti institucije dostojanstvenega kooperativnega modela, ki je bil v preteklih desetletjih tudi gospodarsko izjemno učinkovit, ali bo pristala na anglo-ameriškem modelu urejanja gospodarstva in družbe, ki temelji na filozofiji "boja vseh proti vsem", "človek človeku volk" in ki povzroča uničujočo družbeno neenakost, kakršne Japonska ni nikoli poznala? Ali bodo drugačne japonske institucije tudi v prihodnje predstavljale pravično možnost za razvite države zahoda, japonski model kapitalizma pa "tretjo možno pot" razvoja za razvijajoči se del sveta?

Odgovore nam bo prinesla samo prihodnost.

LITERATURA

- Aoki, Masahiko and Patrick, Hugh, eds. 1994. *The Japanese Main Bank System: Its Relevance to Developing and Transforming Economies*, Oxford University Press, Oxford.
- Callon, Scott. 1995. *Divided Sun: MITI and the Breakdown of Japanese High-Tech Industrial Policy, 1975 - 1993*, Stanford University Press, Stanford.
- Changing Japan: Whispering Reform. 1997. *The Economist*, January 11-17.
- Hatch, Walter and Yamamura, Kozo. 1996. *Asia in Japan's Embrace: Building a Regional Production Alliance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Irin, Robert, *Troubled Industries, Confronting Economic Change in Japan*, Cornell University Press, Ithaca.
- Japan 1998. 1998. *An International Comparison*, Keizai Koho Center, Tokyo.
- Kasai, Yutaka. 1996. *Competition and Competition Policy in Japan: Foreign Pressures and Domestic Institutions*, V. Berger, Suzanne and Dore, Ronald, eds., *National Diversity and Global Capitalism*, Cornell University Press, Ithaca.
- Lincoln, Edward. 1988. *Japan: Facing Economic Maturity*, Brooking Institution, Washington.
- Lincoln, Edward. 1990. *Japan's Unequal Trade*, Brooking Institution, Washington.
- Lincoln, Edward. 1993. *Japan's New Global Role*, Brooking Institution, Washington.
- Mendoza, Enrique, Milesi-Ferreti GianMaria and Asea, Patrick, 1996, *On the Effectiveness of Tax Policy in Altering Long-Run Growth: Harberger's Superneutrality Conjecture*, Discussion Paper No. 1378, Center for Policy Research, London.
- Miwa, Yoshiro. 1996. *Firms and Industrial Organization in Japan*, New York University Press, New York.
- Miyoshi, Masaya. 1998. *Japan's capitalism in systemic transformation*, Occasional Paper Series, Keizai Koho Center.
- Murakami, Yasusuke. 1996. *An Anticlassical Political - Economic Analysis: A Vision for the Next Century*, Stanford University Press, Stanford.
- Noguchi, Yukio and Yamamura, Kozo, eds.. 1996. *U. S. - Japan Macroeconomic Relations: Interactions and Interdependence in the 1980s*, University of Washington Press, Seattle.
- North, Douglass. 1992. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Pempel, T.J.. 1997 *Regime Shift: Japanese Politics in a Changing World Economy*, *The Journal of Japanese Studies*, Volume 23, No. 2, Summer.
- Phillips, Paul and Ferfila, Bogomil. 1994. *Canadian and Slovene Economies: System Theory and Political Economy Approaches*, Fernwood Publishing, Halifax.
- Samuels, Richard. 1994. "Rich Nation, Strong Army". *National Security and the Technological Transformation of Japan*, Cornell University Press, Ithaca.
- Slovenia: A Place to Invest. 1997. Ministry of Economic Relations and Development.
- Tilton, Mark. 1996. *Restrained, Trade: Cartels in Japan's Basic Materials Industries*, Cornell University Press, Ithaca.
- Yamamura, Kozo and Jasuba, Jasukichi, eds. 1988. *The Political Economy of Japan, Vol. 1. The Domestic Transformation*, Stanford University Press, Stanford.
- Yamamura, Kozo. 1997. *The Japanese Political Economy after the "Bubble": Plus Ca Change?*, *The Journal of Japanese Studies*, Volume 23, No. 2, Summer.
- Yamamura, Kozo, ed.. 1997b. *A Vision of a New Liberalism? Critical Essays on Murakami's Anticlassical Analysis*, Stanford University Press, Stanford.

PROCESI RESOCIALIZACIJE IN ETNIČNA IDENTITETA

Primer Slovencev na Švedskem

Povzetek. *Resocializacija je proces spreminjanja že izoblikovane identitete, do katerega prihaja v različnih okoliščinah. V ospredju prispevka so predusem procesi, ki jih povzroči zamenjava kulturnega okolja v primeru selitev. Preoblikovanje identitete, katere del je etnična, se kaže tudi v odnosu, ki ga posameznik zavzame do izvornega okolja, do novega okolja in do države priselitve (ali prevzame novo državljanstvo). Prav to je tisto, kar nas zanima. Kaj se je zgodilo z ljudmi, ki so se v 60. tih letih tega stoletja kot Slovenci (Jugoslovani) odpravili na Švedsko in v novem okolju tudi ostali? Tam so pognali korenine. Od takrat je minilo 35 let. Bili so potrebna delovna sila in Švedi so jih lepo sprejeli. Sami ocenjujejo, da distanca med Švedsko in slovensko kulturo/družbo v primerjavi z drugimi priseljen-skimi skupnostmi na Švedskem ni tako velika in da se je z leti, zaradi spreminjanja obeh, zmanjševala. Analiza o napredovanju resocializacijskih procesov v odnosu do etnične identitete pri slovenskih izseljencih temelji na rezultatih raziskave, ki je potekala med slovenskimi izseljenci na Švedskem v letu 1995.*

Gljučni pojmi: *resocializacija, identiteta, migracije, Slovenci, Švedska, državljanstvo*

Resocializacija, etnična identiteta in migracije

Pojem resocializacija označuje procese spreminjanja že izoblikovanih osebnosti. Rečemo ji lahko tudi ponovna socializacija. To so procesi heterogenih, diferenciranih družb/kultur, ko primarna in sekundarna socializacija ne moreta več izpolniti vseh zahtev, ki jih postavljajo sodobni procesi učlovečenja posameznika in reprodukcije skupnosti. Vse kompleksnejša javna sfera zahteva sekundarno socializacijo. Vse večja dinamika tehnološkega razvoja zaradi sprememb, ki jih poraja, postavlja pred že izoblikovanega posameznika zahtevo po resocializaciji - preoblikovanju in prilagoditvi na nove razmere. Vendar ni le tehnološki razvoj tisti, ki posameznika sili v to, da se prilagaja. Posebej naj omenimo še poklicno razčle-

¹ Marina Lukšič-Hacin, doktorica socioloških znanosti, ZRC SAZU.

njenost, mobilnost, nesreče pri delu ali primere nezgod. Slednje lahko povzročijo trajne posledice oziroma invalidnost, kar zahteva korenitejše spremembe za prilagoditev na nove razmere. Poleg rehabilitacije je za posameznikovo 'normalno' življenje potrebna tudi resocializacija, s katero posameznik ponotranji novo situacijo, v kateri se je znašel, in njene posledice, ki so nemalokrat travmatične.

Prav tako se o resocializaciji govori v povezavi z delikventi, ko naj bi le-ta zagotovila, da se bodo 'dosocializirali' in vzpostavili namesto delikventske 'normalno'² identiteto. Zaporji in drugi popravni zavodi naj bi s svojim osebjem zagotovili 'ugodno' situacijo za izpeljavo 'popravkov'. Podobno se dogaja v primerih zdravljenja alkoholizma ali narkomanije.

Omenjene resocializacijske procese se običajno uvršča med delne, saj na nek način vršijo le 'popravke' vzpostavljene identitete. Proces potekajo pod tihim pritiskom okolja, ki posameznika vsrka in ga preoblikuje. Resocializacijski procesi so sicer lahko povezani tudi z racionalno odločitvijo posameznika, čeprav so predvsem produkt vsiljenih, neštetokrat nezavednih procesov, v katere je posameznik ujet. Posameznik se teh procesov in situacij lahko zaveda, ne more pa vedno zavestno vplivati na njih.

Resocializacijske procese po intenzivnosti lahko razdelimo na delne in popolnejše. Med popolnejše, ki preoblikujejo tudi v primarni socializaciji vzpostavljene temelje identitete, uvrščamo alternacijo,³ indoktrinacijo⁴ in akulturacijo.⁵ Slednja nas najbolj zanima, saj označuje procese spreminjanja identitete posameznika in skupnosti, do katerih pride ob stiku dveh različnih kultur - pri tem je običajno ena dominantna. Akulturacija poteka v različnih situacijah, med njimi pa najdemo tudi tiste, do katerih pride zaradi izselitve posameznikov iz enega kulturnega okolja v drugega (migracije). Prav pri procesih, ki se odvijajo pri migrantih, najdemo stičišče med opredelitvama pojmov akulturacija in resocializacija, hkrati pa se pojma tudi močno razhajata. Akulturacija se pokriva s specifičnimi resocializacij-

² Številne so dileme o tem, kaj je normalno in kaj ne. Kje je meja med normalnim in nenormalnim in kako oz. zakaj se vzpostavlja? Na zastavljeno vprašanje je več odgovorov. Opredelitve normalnega se razhajajo med različnimi kulturami/družbami, kar priča o tem, da je meja družbeno definirana in je povezana s toleranco okolja, stigmo in tolerančnim pragom (Goffman).

³ Alternacija je najekstremnejši oz. najintenzivnejši resocializacijski pojav, ki označuje spreobrnitev v drugačni svet. Po intenzivnosti spominja na primarno socializacijo, saj korenito in na novo določa poudarke realnosti, kar se odvija v okoliščinah močne čustvene identifikacije z velikim Drugim (podobno kot v otroštvu). Od primarne socializacije jo loči dejstvo, da ne začneva 'ex nihilo'. Predhodno mora doseči razkroj in odstranitev subjektivne realnosti vzpostavljene v primarni socializaciji. Prav tako mora vzpostaviti novo organizacijo konverzacijskega aparata. Primeri alternacij so npr. verske spreobrnitve. S pojavom alternacije kot ene od možnih relacij do narodne identitete se lahko srečamo pri drugi generaciji izseljencev (Južnič 1989,62).

⁴ Indoktrinacija je poseben primer alternacije in predstavlja procese, do katerih pride zaradi pritiskov političnega režima in vladajočega ideološkega sistema na ljudi s ciljem, da se jih 'prevzgoji'. V ta namen je izvedena mobilizacija vseh razpoložljivih družbenih mehanizmov: šol, ostalih vzgojnih institucij, kulturnih institucij, množičnih medijev itd. V luči obstoječih političnih interesov pride tudi do 'prirerjanja' zgodovinskih dejstev.

⁵ Koncept akulturacije se je razvil v antropološki tradiciji ob proučevanju kulturnega stika ali trčenja različnih kultur v času novodobnega kolonializma in njegovih posledic za 'primitivne' kulture. Označuje daljši kulturni stik dveh različnih kulturnih skupnosti in spremembe, ki so posledice tega stika.

skimi procesi na nivoju posameznika, do katerih pride ob kulturnem stiku, pa tudi npr. ob selitvah posameznika iz ene kulture v drugo. V tem primeru bi lahko ugotovili, da je individualni akulturacijski vidik eden od pojavnih oblik resocializacijskih procesov. Akulturacija je v nekem smislu širši pojem kot resocializacija, saj je vezana tako na posameznika kot na nivo skupnosti in zajema tudi generacijski vidik. Resocializacija pa zajema le individualni vidik sprememb, poleg akulturacijskih situacij pa se nanaša še na ostale, že prej omenjene situacije in procese, v katerih se posamezniki lahko znajdejo.

Za pojem resocializacije smo se odločili, ker nas zanimajo procesi, ki se kažejo v spremenjenem odnosu izseljencev do svoje etnične identitete in to predvsem na individualni ravni, ne pa tudi spremembe in procesi, do katerih je prišlo pri njihovih potomcih ali v izseljenskih skupnostih. Predvsem nas zanimajo procesi transformacije etnične identitete (in s tem tudi identitete posameznika), do katerih pride, ko posameznik zapusti svoje kulturno okolje in se preseli v novo, povsem tuje in drugačno. Tako je etnična identiteta drugi osrednji pojem te razprave.

Etnična identiteta je eden od pomembnejših določujočih vidikov posameznikove identitete. Identiteta je odraz odnosa, ki ga človek vzpostavi do samega sebe in do skupine, v kateri živi. Ta odnos se izoblikuje v interakciji z okoljem. Je posredovana relacija, ko odnos do sebe vzpostavljamo pod vplivi interakcije z drugimi. Izoblikuje se v vzajemnih odnosih in vplivih med posameznikom in kulturo/družbo. Še natančneje jo opredelimo, če uporabimo izraz, da je identiteta "element subjektivne realnosti" (Berger, Luckmann 1998,160), ki jo oblikujejo kulturni/družbeni procesi, v vzajemnem odnosu med posameznikom in kulturo/družbo. Identiteta se pri posamezniku vzpostavi skozi posamezne faze socializacijskega procesa. Je predvsem rezultat identifikacije, ki v primarni socializaciji poteka vzporedno z imitativno težnjo (posnemanje vzornih Drugih),⁶ pozneje pa postopno prerašča v identifikacijo posameznika s samim seboj, kar vključuje kulturne/družbene in individualne dimenzije. V prvih letih življenja so postavljeni temelji osebnostne identitete. Ko je identiteta izoblikovana jo kulturni/družbeni procesi ohranjajo ali spreminjajo (delno ali popolno) oziroma jo zajamejo procesi resocializacije. Kot smo dejali, so ti procesi v diferenciranih, heterogenih kulturah/družbah vse bolj prisotni že v vsakdanjem življenju, predvsem pa o resocializaciji govorimo v ekstremnih primerih zamenjave življenjskega prostora (zapori, vzgojni zavodi, vojska, izselitev,...).

Identiteta je kompleksen pojav. Analitično lahko govorimo o njenih individualnih in skupinskih vidikih, ki se medsebojno prepletajo, dopolnjujejo ali si nasprotujejo. Individualna raven se veže na gensko neponovljivost posameznika kot biološkega bitja, ki se dokončno uresniči v procesu inkulturacije/socializacije. Skupinska raven pa je povezana z neogibno potrebo človeka po pripadnosti neki skupini. Predpogoj zanjo je sociabilnost človeka, ki je po svoji naravi bitje, ki se druží. Je izraz interakcije med posameznikovim občutkom identitete, privrženo-stjo skupini in pripravljenostjo te skupine, da njegovo identiteto prepozna in

⁶ Veliki Drugi je mišljen v pomenu, ki je opredeljen v delu *Družbena konstrukcija realnosti* (Berger, Luckmann 1988,160-161).

(ne)sprejme, pri čemer mu pripiše tudi določen status.⁷ Občutek pripadnosti zagotavlja posameznikovo lojalnost do skupine.⁸

Posameznik je lahko nosilec več skupinskih pripadnosti, med katerimi prihaja do situacijskega uravnovešanja. Pojavi se premikajoča identiteta, ki se z odvisnostjo od situacijskih sprememb sprotno vzpostavlja skozi 'mrežo sidrišč' (Južnič 1993,132; Stam,Shohat 1994,300-301). Neprestano menjavanje posameznikovih vlog zahteva svojevrstno 'fleksibilno' identiteto in uravnoteženje med identitetnimi sidrišči. V določenih situacijah lahko pride do identitetnega preklopa in do preklopa med lojalnostmi, ki se izražata tudi skozi jezikovni kodni prekop. Identiteta in jezik zajemata različne nivoje pojavnosti, ki so vezani na situacijo. Pri jeziku v konkretnih primerih tako govorimo o govoricu. Ko pride do pomembne spremembe situacije (ob upoštevanju etnične stratifikacije), pride tudi do kodnega preklopa in do vedno novega ohranjanja ravnotežja identitetne 'strukture', ki je v neprestanem gibanju (ni statična, torej na nek način ni več struktura). To je pogosto prisotno v relaciji, ki jo posamezniki (npr. izseljenci) v različnih situacijah zavzemajo zaradi razhajanj med lojalnostjo do države in etnično identifikacijo oziroma državljanstvom in etnično identiteto.

Vprašanja o etnični identiteti nas vračajo na spoznanje o sociabilnosti človeka in na skupinski vidik posameznikove identitete. Etnična identiteta je ena od možnih obstoječih skupinskih identifikacij, ki je na nek način posamezniku določena od okolja in hkrati z njegovo samoidentifikacijo (ki je izoblikovana tudi pod vplivi okolja). Predstavlja skupinski vidik posameznikove identitete in je povezana z njegovo potrebo po druženju. Je 'podedovana' skupinska identifikacija. Posameznik je rojen v določeni skupnosti, ki ima svoja etnična obeležja. Le-ta so mu v procesu inkulturacije/socializacije predpostavljena. Posameznikova etničnost je povezana s pojavnimi oblikami etničnih skupnosti. S tem se posredno navezujemo na široko problematiko, s katero se ukvarjajo etnične študije z vidikov različnih družboslovnih ved. Sam problem je zelo zapleten, raznovrsten in razvejan, saj se navezuje na razprave o opredelitvi odnosa med pojmi etnija, narod, nacija in državljanstvo. Etničnost danes, glede na opredelitve, najdemo v različnih pojavnih oblikah. Spekter pojavnosti sega od etnij prek narodov do nacij, tako v sinhroni kot diahroni perspektivi. Med njimi prihaja do mešanja oziroma do različnih stopenj prehajanj. Ključni kriterij razlikovanja med etnijo, narodom in nacijo - pri čemer sta narod in nacija specifični pojavnimi oblikami etnije - je stopnja politizacije.

⁷ V primerih, ko se predstave posameznika o samem sebi ne ujema s stališči okolja do njega, lahko najdemo pojave marginalizacije, stigmatizacije in statusne inkongruence, kar lahko pripelje do pojave razcepljene osebnosti. Ta pojav je v migracijskih situacijah pogosto prisoten. Sploh je značilen za okolja, ki jih prežema intenzivna etnična stratifikacija.

⁸ Stevilne lojalnosti pripadnikov tako omogočajo obstoj neke skupine. Za obstoj skupin so poleg lojalnosti pomembni tudi simboli, miti, legende, govornice (dialekt, sociolekt, argot, žargoni, slengi), rituali in ceremonije, ki zagotavljajo kontinuiteto skupinske identifikacije. Posameznik se lahko istoveti z različnimi skupinami in ima v njih različne statuse oziroma igra različne vloge. Slednje ni nujno vedno usklajeno. Kot smo že omenili, lahko pride do velikega neskladja oziroma do statusne inkongruence in tudi do pojave razcepljene osebnosti kot možne posledice.

Med teorijami, ki se ukvarjajo z etnično problematiko, bi lahko zasledili še številna podobna ali povsem nasprotna stališča. Pri vseh pa so etnija, narod in nacija opredeljene v medsebojni povezavi oziroma skozi iskanje značilnih razlik med njimi in ne kot absolutne. Etnija je v primerjavi z narodom opredeljena kot 'splošnejše stanje', v katerem še ni močnih političnih in ideoloških razčlenitev, ki so značilne za narode. Etnije so potencialni narodi. Ni pa nujno, da pride do procesa narodnega izoblikovanja.⁹ Prav zato, ker je etnija - v primerjavi z narodom in nacijo - opredeljena kot najsplošnejša, hkrati pa sta narod in nacija specifična pojavnost oblika etnije, v prispevku uporabljamo izraz etnična identiteta.

Bolj kot odnos med samimi pojmi etnija, narod, nacija nas v tem primeru zanima odnos med etnično (nacionalno) identiteto in državljanstvom.¹⁰ Danes skoraj ni države, v kateri bi obstajala istost med državno in etnično (narodno) identiteto. V takih primerih se pri posamezniku lahko pojavi vodilo dvojne (ne)lojalnosti, ločevanje med etničnostjo in državljanstvom. Posamezne konkretne okoliščine se med seboj razlikujejo po stopnji razhajanja (ujemanja) med njima. Ta problem se povezuje predvsem s srednjeevropskim procesom nastajanja naroda in združevanjem več narodov v eni državi. Tu je ločevanje med državljansko in etnično pripadnostjo povsem jasno. Prav te okoliščine kažejo, da ju ne smemo istovetiti, saj sta si zelo različni. Prva je vezana na državo kot politično organizacijo ene ali več kultur, druga pa na odnos posameznika do svoje kulturne/družbene (etnične) skupnosti. Njuno razlikovanje je povezano z definicijo pojmov, s katerima se povezujeta, to sta politika in kultura. Primer izrazitega razhajanja med etničnostjo in državljanstvom lahko najdemo pri narodnih manjšinah, pri nekaterih regionalnih gibanjih, še bolj pa je ta razkorak očiten pri mednarodnih migracijah, ko

⁹ *Dihrono spreminjanje nekaterih etnij je pripeljalo do pojavnosti naroda kot specifične oblike etničnosti. A. Smith (1986,144) pravi, da se razlike med narodom in etnijo vežejo na teritorialnost, državljanstvo, pravice, pravni kodeksi in politično kulturo. Vendar pa se je v svojih analizah avtor osredotočil predvsem na zahodnoevropsko situacijo. K temu S. Južnič (1993,278) in R. Rizman (1995,197) dodajata srednjeevropsko alternativo izoblikovanja naroda. V srednjeevropskem prostoru se je narod pojavil kot jezikovna in kulturna skupnost. Prvi model (zahodni) se je pojavil v okvirih absolutistične države. Razumevanje naroda je vezano na določeno ozemlje. Močno se poudarjajo centralnost nacionalnega ozemlja, skupnih zakonov in ustanov, pravna enakost vseh državljanov in pomen skupne državljanske kulture. Narod je predvsem legalni in institucionalni koncept. Drugi model se je uresničeval ob podpori intelektualnih in kulturnih elit. Poudarja pomen etničnega izvora, kulturnih vezi in skupnega jezika. Narod je kulturni in socialni koncept.*

¹⁰ *Med narodom, kot specifično pojavnostjo etnije, in državo se pojavljajo predvsem tri vrste odnosov (Južnič 1993,326): Prvi je primer nacionalne države, ko se meje države in naroda prekrivajo (Francija). Drugi primer so države, ki so kljub relativno dolgemu obstoju razpadle po 'narodnih šivih', ker se ni izoblikovala enotna nacionalna zavest (Avstroogrska, Sovjetska zveza). Tretji primer najdemo v deželah v razvoju oziroma v nekdanjih koloniziranih območjih. Tu so bile meje arbitrarno določene, ne glede na različne skupnosti, ki so tam obstajale. Narodi se niso izoblikovali, ker država še nima razvitih učinkovitih ideoloških aparatov (Althusser 1980). Pri prvem primeru avtor izpostavlja ZDA kot posebnost, saj se je nacija uveljavila na temeljih enotnosti gospodarskega prostora, kapitala in delovne sile. J. Habermas (1991,144) temu dodaja še Švico in pravi, da prav primera teh dveh držav kažeta, da ni nujno, da bi politična kultura temeljila na jezikovno ali kulturno enotnem izvoru državljanov. Bistvena pri tem je socializacija, ko se ljudje oziroma otroci socializirajo kot pripadniki določene kulturne/družbene, politične skupnosti (državljanji).*

posamezniki zamenjajo prvotno kulturo in državo. Zanimiva je situacija, ko v državi priselitve velja princip prekrivanja etničnosti (naroda) in države. Tu prišleke, ne glede na to od kod prihajajo, obravnavajo glede na državljanstvo. Tudi če prihajajo iz države drugega tipa, kjer sami ločujejo etnično (narodno) pripadnost in državljanstvo. Najbolj je to očitno pri popisih prebivalstva, ko ni rubrike, ki bi dovoljevala ločeno opredelitev državljanske in etnične (narodne) pripadnosti. Slednje so nešteto krat izpostavljali slovenski izseljenci, ki so jih v številnih državah vseskozi obravnavali kot Avstrijce (na prelomu stoletja) in Italijane (po prvi svetovni vojni) ali Jugoslovane (po nastanku Jugoslavije).

Državljanstvo je vezano na politično identiteto za razliko od etnične identitete. Njuno razlikovanje je povezano z definicijo pojmov, s katerima se povezuje, to sta politika in kultura/družba. J. Habermas (1991,138,143) poudarja, da se glede na različne okoliščine oblikovanja narodov, pojavijo tudi različni koncepti državljanstva. V preteklosti sta se izoblikovala predvsem dva principa podeljevanja državljanstva: *ius soli* in *ius sanguinis*. Države so uveljavile različne kriterije podeljevanja državljanstva in ta dva osnovna principa priredile tudi dodatnim zahtevam. Vendar pa razlika med dvema principoma povzroči, da v primerih selitev, beguncev, azilantov... pride do problemov. Naj omenimo samo primere dvojnega državljanstva in apatridov, to je ljudi brez državljanstva.

Med državljanstvom in etnično (narodno, nacionalno) identiteto so prikrite napetosti, opozarja J. Habermas. Te napetosti se zadnje čase celo krepijo. Izhod iz navzkrižja najde v ločevanju med skupno politično kulturo in različnimi nacionalnimi tradicijami (v umetnosti, književnosti, zgodovini, filozofiji...). Pri tem ni razlogov, da bi se države zapirale pred prišleki, saj lahko znotraj pravne demokratične države vzporedno obstajajo različni načini življenja povsem enakopravno in se medsebojno bogatijo (Habermas 1991,153-154). Podoben odnos do razlikovanja med etnično identiteto in državljanstvom zasledimo pri opredelitvi švedskega državljanstva, ki ga S. Castles in M.J. Miller označita za multikulturalnega.¹¹

Pred analizo resocializacijskih procesov med Slovenci na Švedskem ponovimo pomembnejše uvodne ugotovitve o osnovnih pojmi (resocializacija, etnična identiteta) pričujoče razprave. Resocializacija je proces spreminjanja že izoblikovane identitete, do katerega pride v različnih okoliščinah. Nas zanimajo predvsem procesi, ki jih povzroči zamenjava kulturnega okolja v primerih selitev. Preoblikovanje identitete, katere del je etnična, se kaže tudi v odnosu, ki ga ima posameznik do izvirnega okolja, do novega okolja in do države priselitve (ali pre-

¹¹ S. Castles in M.J. Miller pravita, da se je na Švedskem uveljavil multikulturalni tip državljanstva. Zanj je značilno, da je nacija opredeljena kot politična skupnost, ki temelji na ustavi, zakonih in državljanstvu. Priseljenci imajo možnost, da so sprejeti v skupnost pod pogojem, da spoštujejo politična pravila. Hkrati je sprejeta njihova kulturna drugačnost in je dovoljeno združevanje in organiziranje po etničnem ključu. Pri tem tipu je državljanstvo lahko dostopno, četudi to vodi do dvojnega državljanstva, o čemer priča situacija na Švedskem. Čas naturalizacije za Skandinavce je dve leti, za ne-Skandinavce pa pet let. Otrokom priseljencev, ki so rojeni na Švedskem, državljanstvo ni avtomatično podeljeno. Zanj morajo samo zaprositi, se pravi, da morajo izraziti željo po švedskem državljanstvu. Ta pristop je v sedanosti vse bolj relevanten. Najbolj je izpopolnjen na Švedskem, v Avstraliji in v Kanadi. Prav tako pa se njegovi učinki čutijo na Nizozemskem, v ZDA in v Veliki Britaniji. Ta model je zanimiv tudi za nastajajočo Evropsko skupnost (Immigrants in Sweden 1994; Castles, Miller 1993,39-40,218-230).

vzame novo državljanstvo). Prav to je tisto, kar nas zanima. Kaj se je zgodilo z ljudmi, ki so se v šestdesetih letih tega stoletja kot Slovenci (Jugoslovani) odpravili na Švedsko in v novem okolju tudi ostali? Tam so pognali korenine. Od takrat je minilo trideset do petintrideset let. Bili so potrebna delavna sila in Švedski so jih lepo sprejeli. Sami ocenjujejo, da distanca med švedsko in slovensko kulturo/družbo v primerjavi z drugimi priseljenjskimi skupnostmi na Švedskem ni tako velika in da se je z leti, zaradi spreminjanja obeh, zmanjševala.

Procesi resocializacije pri Slovencih na Švedskem

Analiza o napredovanju resocializacijskih procesov v odnosu do etnične identitete pri slovenskih izseljencih temelji na rezultatih raziskave, ki sem jo opravila med slovenskimi izseljenci na Švedskem v septembru in oktobru 1995.¹² Obiskala sem štiri centre oz. mesta, kjer se je naselilo največ Slovencev in kjer so tudi najbolj aktivni: Stockholm, GÜteborg, Landskrona in Halmstad. Izbrana mesta, geografsko gledano, tvorijo nekakšen trikotnik in so med seboj relativno zelo oddaljena (približno 300-500 km), le Halmstad leži na sredini poti med GÜteborgom in Landskrono. Z oddaljenostjo se povečuje verjetnost različnih življenjskih pogojev in izkušenj priseljencev v švedskem okolju. Osnovni namen raziskave je bil raziskati in osvetliti švedski multikulturalizem skozi položaj in življenje Slovencev na Švedskem. Sledilo pa je vprašanje, kako se v švedskih razmerah kažejo akulturacijski procesi. V intervjuje (25 globinskih intervjujev) so bili vključeni predstavniki vseh pomembnejših agensov socializacije (družina, vrstniki, šola, mediji, vera). V ospredju je bilo vprašanje, kako priseljenci doživljajo novo okolje v primerjavi s starim. Ta kriterij hkrati tudi omejuje pomen raziskave in njenih rezultatov, saj je vse pridobljeno v primerjavi med starim in novim okoljem in velja le za proučevano populacijo. Za zbiranje podatkov je bilo uporabljenih več metod: opazovanje z udeležbo, analiza arhivskega gradiva in globinski intervju. Analiza arhivskih virov in opazovanje švedskega načina življenja sta bila osnova za nadaljnje izoblikovanje ciljev raziskave. Informacije iz arhivskega gradiva, opazovanje švedskega načina življenja in cilji raziskave pa so predstavljali izhodišče za izoblikovanje kriterijev izbora posameznikov, ki so bili zajeti v nestrukturirani intervju. Švedski multikulturalizem poteka prek institucionalne strukture in je v veliki meri vezan na organiziranost priseljencev (neorganizirani priseljenci pri nekaterih vidikih izpadejo), zato so bili intervjuvanci izbrani predvsem iz vrst aktivnih članov društev slovenskih izseljencev. Aktivni člani so bili izbrani tudi zaradi predpostavke, da se v društvih zbirajo ljudje, ki so najbolj zainteresirani za ohranjanje slovenske kulture in so zato tudi najbolj občutljivi na morebitne pojave diskriminacije.

¹² Vsi intervjuji, dnevnik in nekaj gradiva, ki ga Švedska država izdaja v številnih jezikih kot informacije za svoje priseljence, so dostopni v Prilogi k doktorskemu delu (Lukšič-Hacin 1998), fotokopije arhivskega materiala iz društev slovenskih izseljencev na Švedskem pa so dostopne v arhivu Inštituta za slovensko izseljenstvo pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Pa vendar se po toliko letih tudi pri njih vidijo učinki življenja v novem kulturnem okolju, učinki resocializacijskih procesov, ki so se začeli vse od prihoda v novo deželo in potekajo še danes. Učinek teh procesov lahko odkrijemo s pomočjo primerjave med odgovori na vprašanja: Kdaj ste prišli na Švedsko? Se spomnite občutkov, ko ste prvič stopili na švedska tla? Kako ste se znašli prva leta življenja? Kakšni so se vam zdeli Švedci in kaj o njih mislite danes? Kakšna je bila razlika med švedskim in slovenskim načinom življenja in kakšna se vam zdi danes? Ali so priseljenci kaj vplivali na švedski način življenja? Kako je bilo z učenjem novega jezika? V katerem jeziku danes razmišljate, požete, sanjate? Kaj mislite o sebi, kaj ste? Kako bi razložili dejstvo, da je veliko Slovencev sprejelo švedsko državljanstvo? Kaj menite o pošvedenju priimkov in imen? Osrednje vprašanje, ki nas vodi je, v kolikšni meri je mogoče spreminjati v primarni socializaciji interioriziran sistem vrednot.

Razlike med ljudmi, ki so odhajali, so bile velike, a imeli so nekaj skupnega. Vsi so odšli v novo, drugačno okolje, ki so ga zaznali šele, ko so stopili na tla 'nove domovine', ko je prišlo do soočenja mita in realnosti. Iz posameznih spominov veje različen odnos do novega okolja, odvisno od kod so prihajali in kakšen odnos so imeli do drugačnosti kot take. Vsi pa poudarjajo, da je bilo drugače.

Se spomnite občutkov, ko ste prvič stopili na švedska tla?

Ja. Zelo lepo je bilo. Od vsega začetka mi je bilo tu zelo všeč. Vse mi je bilo všeč: podnebje, ljudje, čistoča, urejenost..

Milojka Gorjup (Lukšič-Hacin 1998,114)

Ja, še se spomnim. Bila je zima. Tisto leto je bila huda, hladna zima. Vse mi je šlo narobe. Kamorkoli sem šla, je bilo narobe. Takrat so imeli še levi javni promet. Čakala sem na avtobus, pa sem bila na napačni postaji, za obratno smer; kot sem hotela. Tako, da sem se morala na njihov sistem dolgo časa privajati in se aklimatizirati. Levi avtobus so imeli nekje do 1968. leta, ko so ga spremenili v desnega... Ni se mi zdelo, da je tako na severu, kot se je govorilo. Mislila sem, da je mraz. Moram reči, da nisem občutila kakšne velike razlike. Res je, da sem veliko potovala že pred tem po Jugoslaviji in po Evropi. Glede na vse to nisem občutila kakšne velike spremembe. Ostali o tem govorijo. Edino to je bilo, da se mi je zdelo mesto zelo razmetano. Človek potrebuje kar nekaj časa, da se prepelje z enega konca mesta na drugega. To me je malo presenetilo, drugače pa ne bi mogla reči, da sem bila kaj presenečena.

Erika Jakobson (Lukšič-Hacin 1998,136)

V odnosu do okolja se izpostavlja teritorialna določenost identitete in to ne le kot navezanost človeka na prostor, marveč kot emocionalna povezanost s točno določenim prostorom, ki človeka spremlja celo življenje. Povezanost z domačim

krajem in okolico.¹³ Srečanje z novo pokrajino in podnebjem je prvi stik, ki ga priseljenec doživi ob prihodu. Drugačen način prehranjevanja in oblačenja. Tuj, največkrat nerazumljiv jezik. Nov položaj (največkrat nižji) v družbeno - socialni stratifikaciji. Neurejen pravni status in vprašanje pravne zaščite, tako statusa delavca kot državljana. Občutek, da so se potrgale stare (emocionalne) vezi z bližnjimi in prijatelji. Drugačni ljudje, odnosi, vrednote in norme. Relativnost prejšnjih navad in običajev. Po prihodu je ljudi poplaval povsem nov način življenja. Poplava novih vtisov pripelje do pojava, ki je v antropološki literaturi poznan kot kulturni šok. To je stanje brezupne osuplosti, prepadenosti, zbežanosti in zmede. Vse to lahko pelje v apatijo in umik človeka v izolacijo. Med ukinitvijo starih norm in sprejemanjem novih se v teh primerih pojavlja 'kulturna praznina' (Južnič 1977,524), ki lahko pripelje tudi do pojava socialne patologije.¹⁴ Večina pa se je bolj ali manj uspešno prilagodila novemu okolju.

Se spomnite prvih občutkov, ko ste prišli na Švedsko?

Ja. Raje se jih ne bi. Po naravi sem zelo neprilagodljiva. Moram reči, da sem se prvih pet let, če ne celo več, zelo težko vživljala v ta način življenja, čeprav sem takoj začela delati... Dokaj pozno sem se vključila v švedski način življenja. Pokrajina kot takšna mi je bila sprva všeč, kar naenkrat pa se je vse obrnilo. Vse kar je bilo švedsko sem nekje zavestno ali podzavestno odbila. Ni mi bila všeč hrana. Način oblačenja je bil takrat zelo podoben našemu. Nisem pa bila tako seznanjena s švedskim načinom, ker sem se zaprla v svoj svet, stanovanje. Ravno iz razočaranja, ker sem naredila napako, ki pa si je hkrati nisem hotela priznati. Napaka je bila, da sem odšla v svet... Prve dneve sem bila jezna na vse, kar je bilo švedskega. Tudi jezika nisem sprejemala. Nisem se ga hotela učiti. Šlo je tako daleč, da nisem nikoli vključila radia, nikoli gledala televizije, nikoli vzela v roke časopisa ali knjige. V meni je bil še danes nepojasnjjen upor, a tako se je dogajalo. Potem sem dobila od zavoda za zaposlovanje vabilo, da se vključim v jezikovni tečaj. Takrat so bili še idealni pogoji. Dobila sem plačano, da se učim švedščino. Zelo dobro. Tečaj je potekal dva meseca. Bil je intenzivni tečaj, žal pa se ga v celoti nisem udeležila.

Ivanka Melihen (Lukšič-Hacin 1998,149-151)

¹³ Pri tem moramo opozoriti, da govorimo le o enem izmed vidikov teritorialne identitete na individualnem nivoju. Pomen in vloga teritorija za identiteto je veliko širši od omenjenega, ki je le eden od individualnih vidikov. Teritorialnost se veže tudi na skupinsko identiteto (nivo skupnosti), ki ima za 'uspešno' identiteto odločujoč pomen. Poleg tega lahko pri teritorialnosti govorimo o specifični relaciji posameznika do pokrajine, v kateri živi.

¹⁴ J. Zalokar, ki je kot psihater in izseljenec služboval med slovenskimi izseljenci v Avstraliji, opozarja na različne socialno patološke pojave, do katerih lahko pride zaradi preselitve in nezadostne resocializacije: marginalizacija in marginalna identiteta, nostalgija kot posebna oblika bolezni, prekomerno uživanje hrane in debelost, ko posameznik išče uteho v hrani, pijača in alkoholizem, samomor, deloholizem, zatekanje k družabnosti oziroma alkoholizem družabnosti in alkoholizem govorjenja in malikovanje tradicije (Zalokar 1991,81-93).

Ja. V začetku se mi je zdelo življenje povsem drugačno kot doma, a sčasoma je prišlo domotožje. Doma sem s podeželja. Imeli smo le majhno hišico in nič drugega. Mama je bila viničarka. Tu pa je le bilo urejeno stanovanje in povsem drugo življenje, lažje in boljše. Bolj ugodno, več si si lahko privoščil. To nam je bilo všeč, saj smo bili mladi.

Marija Perovič (Lukšič-Hacin 1998, 161)

Po prvih vtisih, kopičenju novega, kulturnem šoku in njegovih različnih razrešitvah so se ljudje postopno spopadali s preprekami in se skušali vključiti v vsakdanjik. Ena glavnih preprek je bil jezik.¹⁵ Ljudje poudarjajo, da je švedski jezik težak, ne toliko slovnica kot pisava in izgovorjava. Vendar pa so se prva leta vsi trudili, da bi se ga naučili, saj so se dobro zavedali pomena komunikacije. Pri tem naj še dodamo, da so se Slovenci na Švedskem razpršeno naselili in to je še povečalo njihovo potrebo po znanju jezika novega okolja. V povprečju so potrebovali dve do tri leta. Prvi, ki so prišli na Švedsko v začetku šestdesetih, so samouki. Zaposlili so se v službah, ki so jih takrat lahko dobili in se učili govornice okolja (dialekt). Pozneje so se nekateri vpisali tudi v šole. Za razliko od tega je bil v sedemdesetih letih na Švedskem sprejet zakon o brezplačnem jezikovnem tečaju za priseljence.¹⁶

Kaj pa švedski jezik? Ste potrebovali veliko časa, da ste se ga naučili? Je težak? Jezik je zelo težak. Zame je bil izziv. Videla sem, da ga ljudje, ki so tu živeli že deset ali petnajst let niso obvladali. Sama sem se hotela najprej naučiti jezika. Bila sem vztrajna. Začela sem z branjem in s pogovori s Švedi na delu. Jezik sem obvladala zelo hitro. Po dveh letih sem govorila tako dobro kot danes. Obuladam pogovorni jezik, branje in pisanje. Pri pisanju delam napake, a sem prisiljena pisati. Mislim, da mi je veliko pomagala tudi šola. V sedemdesetih letih je začela država sama spodbujati priseljence učiti se švedskega jezika. Pozneje jim je celo financirala tečaje. Ja, res je. Ko sem prišla na Švedsko sem imela plačanih tristo ur tečaja jezika. To je bilo med delovnim časom - med plačanim delovnim časom. Ti tečaji so bili obvezni in pogoj, da si lahko dobil delo.

Milojka Gorjup (Lukšič-Hacin 1998, 110)

¹⁵ Jezik kot simbolni sistem je os človeške komunikacije. Pri zamenjavi kulturnega in družbenega okolja je jezik ena temeljnih preprek za vključevanje in razumevanje načina življenja v novi sredini. Jezik ni le sredstvo komunikacije. Je še nekaj več. Je simbolni sistem. Posameznik ga 'osvoji' skozi procese inkulturacije in socializacije, ki ju jezik istočasno tudi omogoča. Prav jezik je osnovno 'sredstvo' inkulturacije, skozi katero se tudi sam interiorizira. V prvih letih primarne socializacije se ob maternem jeziku nezavedno vzpostavljajo temelji človekove osebnosti. Posledica tega je, da so človeška razmišljanja in čustva ufeta v jezik, preko katerega se človek reflektira in samozaveda. Prav to, da je jezik nekaj več kot zgolj komunikacija, ovira resocializacijske procese, ki v prvi generaciji izseljencev ne morejo biti nikoli popolni. Jezika se v celoti ne da naučiti, moramo ga ponotranjiti. S tem ne trdimo, da se ne da naučiti drugega jezika, hočemo le poudariti, da učenje zajame le komunikacijski vidik, ki je ostromačen osnovnih kulturnih kodov.

¹⁶ Že leta 1965 je prišlo do postopnega uvajanja brezplačnega programa za učenje švedskega jezika za priseljence. Nekaj časa so tečaji potekali celo v plačanem delovnem času (Immigrants in Sweden 1994).

Na začetku je bilo zelo neprijetno. Bila sem samouk. Veliko sem brala, največkrat na glas, tako kot pri nas prvošolci. Če mi besede niso pravilno zvene, sem uprašala, kako se izgovarja. Tako sem se učila. Po treh mesecih življenja pri sestrični sem se odselila v stanovanje k švedski družini. Tam sem se izpopolnjevala v jeziku. Mislila sem si, da nima smisla, da govorim slovensko, če mislim ostati na Švedskem. Švedski jezik je težak. Še danes, po toliko letih, četudi sem tolmač, obstajajo besede, za katere moram uporabiti slovar. To se mi zgodi tudi pri slovenščini. Če si dolgo zunaj, se v jeziku pojavi toliko novih besed, da si včasih presenečen in iščeš pomen v slovarjih. Problem je predvsem s posameznimi besedami, katerih pomena se ne da razbrati iz stavka. Dejansko je švedski jezik težak. Izgovorjava njihovih specifičnih glasov je težka. Nekateri ljudje se v tridesetih letih niso mogli naučiti določenih besed. Za izgovorjavo je potrebno veliko vaje. Pisava in izgovorjava nista isto. To je verjetno edini narod na svetu, ki piše drugače, kot pa izgovarja. Mislim, da ni drugega.

Erika Jakobson (Lukšič-Hacin 1998,142)

Jezik pa je še veliko bolj pomemben za ljudi, ki so ga doma uporabljali kot 'osnovno delovno orodje'. To se lahko nanaša na t.i. beg možganov ali na izgnance, politično nezaželeno inteligenco, ki so se umaknili v tujino. Pomen jezika se pokaže v vsej svoji širini, ko v analizo pritegnemo videnje o razlikah med restriktivnim in elaboriranim kodom.¹⁷ Pri tem moramo upoštevati, da že znotraj 'domačega' jezika obstajata restriktivni in elaborirani kod, ki imata velik pomen za socialno mobilnost. Pri prvi generaciji izseljencev (to se nanaša le na odrasle, otroci so izvzeti) pa je situacija še veliko bolj kompleksna in zapletena. Naj izpostavimo le nekaj vprašanj, na katera pa žal nimamo odgovora. Ali je možen prehod iz restriktivnega koda, v katerem je bil človek socializiran, v elaborirani kod znotraj lastnega jezika, oziroma do katere stopnje je ta prehod možen? Ali je možen prehod iz elaboriranega koda (interioriziranega) lastnega jezika v elaborirani kod tujega in ali ni pri tem večja možnost, da se ostane na stopnji restriktivnega koda tujega jezika? Ali so sploh kakšne možnosti za prehod iz lastnega jezika, interioriziranega v restriktivnem kodu, na elaborirani kod tujega jezika (v zadnjem primeru človek elaboriranega koda kot principa mišljenja nima niti ponotranjenega)? Navedene dileme so ključnega pomena za status, ki ga izobraženec ali strokovnjak sploh lahko doseže v novem okolju.

¹⁷ *Elaborirani kod je izdelan, natančen in bogat, primeren za sporočanje zapletenih misli in logičnega argumenta. Močno je povezan z zmogljivostjo abstraktnega mišljenja in prefinjenostjo emocionalnih občutij. Restriktivni kod je utenjen, ozeke, pogosto ga spremljajo ekstraverbalna in paralingvistična sredstva (geste, mimika itd.). Ima le omejeno vlogo. Služi predvsem kot sredstvo za krepitev skupinske solidarnosti. Sposoben je sporočati povsem nezapletena sporočila. Posameznikova sposobnost za uporabo enega od kodov je v veliki meri odvisna od njegovega socialnega porekla oz. od jezikovnega koda, ki so ga uporabljali starši in ga je v otroštvu interioriziral. Z izobraževanjem je možen 'preboj' iz restriktivnega v elaborirani kod, ki pa je povsem dosegljiv šele preko več generacij. Problem, ki se izpostavlja, je povezan z vprašanjem o možnostih osvojitve drugega jezika (Bernstein 1967).*

Občutek imam, da veliko izobraženih ljudi, ki so npr. tehniki, še vedno lahko svoje znanje spravijo na papir s pomočjo številke in rečejo, da odlično govorijo švedsko. Tisti, ki veliko uporabljajo jezik pa vidijo, kako je njihov jezik okrnjen, da se ne morejo izraziti, prav tako kot se trenutno jaz ne morem, in se zavedajo, da so nekaj izgubili, da je to, kar skušajo povedati, tako siromašno. Ko se človek zaveda, zakaj ne pozna jezika in kaj mu to jemlje, šele takrat se ne more vključiti, ne more delovati. Je pa seveda res to, da veliko ljudi, ki nikoli niso znali pisati, ki nikoli niso znali veliko povedati, čuti pomanjkanje ravno tako na Švedskem kot so ga že prej doma ali pa tega niso nikoli občutili. Govorite o problemih restriktivnega in elaboriranega koda. Če posameznik slednjega ne obvlada niti v maternem jeziku, so problemi v tujem jeziku toliko večji. To opažamo tudi pri ljudeh, ki rečejo: "Oh, tako dobro ste to napisali, jaz pa se nikoli ne morem izraziti pravilno. Toliko bi rad(a) povedal(a). Veliko premišlujem, ampak ne znam povedati."

Alja Öfors (Lukšič-Hacin 1998, 43-44)

Razprava o jeziku se neposredno navezuje na vprašanje o resocializaciji. Človek, ki ne obvlada jezika novega okolja, se z njim težko identificira. To vpliva tudi na odnos do izvorne kulture, ko se človek še bolj zaveda, da je prišlek. Po drugi strani pa je pri ljudeh, ki dalj časa uporabljajo pretežno nov jezik več možnosti za identifikacijo z novim okoljem. V obeh primerih pa z leti pride do krčenja besedišča maternega jezika, do izgubljanja izrazov, ki niso povezani z vsakodnevnim življenjem. Izginja občutek za jezikovne nianse. Tudi to na nek način kaže, da resocializacija napreduje in to ne glede na to ali se posamezniki s tem 'strinjajo' ali ne.

Kako je pa s slovenščino? Imate občutek, da se slovenski jezik pri vas izgublja? Pri meni? S svojimi otroki govorim slovensko. Ne morem reči, da govorim odlično slovenščino. Če hočem nekaj napisati, se moram prav potruditi, da napišem in na koncu vidim, da ni dobro. Z govorom pa nimam težav. Vsak dan se pogovarjamo z otroki. Pogovori so povsem drugačni kot pisanje na papir. Moj mož je Šved. Jaz 'mlatim' po svoje, on pa po svoje. Pri tem je problem, da ni poleg mene nikogar, ki bi me popraviljal. Tako v slovenščini ostajajo napake, ki jih delam. Zdajle, ko govorim z vami, mi je strašno težko najti besede v pravem pomenu. Trenutno mi na misel pridejo švedske besede in misli in ne slovenske. Človek se počuti, da je tujec v slovenskem jeziku. Morala bi biti med slovenskimi ljudmi, ki so podobno izobraženi kot jaz, da bi lahko pridobila nazaj svoj jezik ali besede, ki so mi ušle. V švedskem jeziku jih prej najdem. Zelo žalostno je, da veliko naših ljudi, ki so prišli na Švedsko in sta oba zakonca Slovenca, s svojimi otroki govori švedsko in to zelo slabo švedščino. To je katastrofa. S tem se pozablja tudi slovenski jezik. Veliko takih primerov imam. Stike imam z družino, oba sta Mariborčana, s svojimi otroki pa govorita popačeno švedščino, namesto da bi se doma pogovarjali v lepem slo-

venskem jeziku, ki ga poznata starša. Sama svojim otrokom ne morem govoriti švedsko. Ko so bili majhni, so bile prve ljubkovalne besede v slovenščini, ni šlo v švedščini. To je bilo rečeno iz srca. Čutim slovenski in ne švedski jezik. To ni iz srca. Zdi se mi, da sama nikoli ne bom Švedinja, do smrti bom Slovenka in to povem vsakomur.

Erika Jakobson (Lukšič-Hacin 1998,142)

S tem smo se približali osrednjemu vprašanju: "Kdo ste?" in odgovorom nanj. V njih lahko odkrijemo stališča posameznikov do lastne etnične pripadnosti. Odgovori se med seboj zelo razlikujejo. Lahko jih razvrstimo v nekaj značilnih skupin:

1. Sem Slovenec in nikoli ne bom nič drugega. Na vprašanje, kaj pa švedski del, je sledil odgovor, da tega ni. Je Slovenec na Švedskem.
2. Sem Slovenec, ki ima švedsko državljanstvo.¹⁸
3. Sem Slovenec. Na vprašanje, kaj pa švedski del, je sledil odgovor, da je tudi švedski del, čeprav to ni lahko priznati.
4. Sem Slovenec. Na vprašanje, kaj pa švedski del, je sledil odgovor, da je tudi švedski del, torej je švedski Slovenec. Je Slovenec, ki že dolgo živi na Švedskem in ima v sebi tudi nekaj švedskega.
5. Takojšen odgovor, da je švedski Slovenec.
6. Nič, ne Slovenec, ne Šved. Nekaj vmes. Ne počutim se Šveda, doma pa se počutim kot prišlek, tujec. Sem večni tujec, drugačen.
7. Po načinu življenja, razmišljanja Šved, po kulturni pripadnosti pa Slovenec.
8. Počutim se že pol Šved, a v srcu sem še vedno Slovenec.
9. Počutim se kot Šved. Doma govorimo švedsko. Na vprašanje, kaj pa slovenski del, je sledil odgovor, da je v duši še vedno z eno nogo v Sloveniji.

Če odgovore o samoopredelitvi primerjamo¹⁹ z odgovori na ostala vprašanja vidimo, da npr. tip odgovora pod deveto točko ni povezan z odličnim znanjem švedskega jezika (elaborirani kod) ali z mešanim zakonom, kot bi morda lahko pričakovali. Posamezniki, ki veliko uporabljajo jezik, tudi pri svojem delu, imajo do slovenskega jezika pozitivnejši odnos in ga skušajo gojiti še naprej, čeprav je to v tujejezičnem okolju zelo težko. Prav tako se v mešanih zakonih goji oba jezika, švedski in slovenski, čeprav to ni pravilo. Na to vplivajo tudi pogosti stiki s sorodniki iz Slovenije in obiski v času dopustov (kar je pomembna razlika med slovenskimi izseljenci po Evropi in tistimi, ki so se izselili na druge celine). Preseneča pa ugotovitev, da je v nekaterih slovenskih družinah švedski jezik povsem izpodrinil slovenskega in to ne le pri potomcih, pač pa že v prvi generaciji. Zakonca, oba Slovenca, se med seboj pogovarjata švedsko tudi doma.

Občutek o pripadnosti prav tako ni nujno povezan s predstavo o tem, kakšni so Švedi. Posamezniki, ki se prepoznavajo za Slovence, do Švedov nimajo odklonilnega stališča, pač pa jih spoštujejo, cenijo, a hkrati poudarjajo svojo drugačnost.

¹⁸ Pri tem tipu odgovorov zasledimo jasno razlikovanje med državljanstvom in etnično pripadnostjo, o čemer smo govorili v uvodni razpravi.

¹⁹ Primerjava, ki sledi, je omejena le na skupino ljudi, ki so bili zajeti v raziskavo. Njene rezultate ne moremo sploševati.

Čeprav lahko ugotovimo, da so predstave o Švedih v povprečju bolj pozitivne kot ne. Večina ugotavlja, da so hladni, zaprti in nedostopni, a temu dodaja, da smo jim Slovenci v tem podobni. Za razliko od slovenskega okolja, pa je v novem okolju veliko večja toleranca do drugačnosti, čeprav imajo občutek, da je v zadnjih letih razisem tudi na Švedskem vse bolj prisoten in vse močnejši. Po drugi strani pa so tudi posamezniki, ki se prepoznavajo za 'čiste' Slovence, zelo kritični do Slovencev in 'slovenskega načina življenja'. Življenje v novem okolju in sprememba interioriziranih vrednot sta jim omogočila odmik od izvornega okolja in kritično distanco do njega. Njihov pogled na lastno identiteto je povsem drugačen kot bi bil, če bi ostali doma. Pri tem je pomembno tudi dejstvo, da pogosto hodijo v Slovenijo in tako lahko sledijo ritmu in spremembam svojega izvornega okolja. Tako so lahko veliko bolj kritični kot drugi (bolj oddaljeni) izseljenci, ki jih 'muči' domotožje in idealizirajo domovino.

Iz odgovorov veje relativno velika strpnost do ljudi, ki so se odločili za zamenjavo državljanstva in to ne glede na smoopredelitev. Razlogi, ki jih navajajo, so po njihovem mnenju predvsem praktične narave in niso povezani z občutki o etnični pripadnosti tistih, ki imajo danes dvojno državljanstvo ali pa so se odločili za švedsko.²⁰ Manj tolerantni pa so do primerov pošvedenja imen in priimkov. Stališča do tega vprašanja se med seboj veliko bolj razlikujejo, so v povprečju bolj odklonilna in se rahlo prekrivajo s samoopredelitvijo o etnični pripadnosti. Se pravi, da so posamezniki, ki se počutijo Slovence, manj naklonjeni temu in to obsojajo, kot pa posamezniki, ki se že počutijo Švede in se hkrati zavedajo težav, na katere tujci v švedskem okolju danes že naletijo, ko iščejo delo - sploh je to pomembno pri drugi generaciji, se pravi pri potomcih priseljencev, ki so bili rojeni in inkulturirani/socializirani na Švedskem.²¹

Sklepne misli

'Slovenci'²² so se od polovice prejšnjega stoletja pa do danes izseljevali na različne konce sveta, pri čemer so sledili selitvenim valovom iz srednjeevropskega ali zahodnoevropskega prostora. Analiza etnične identitete v zgodovinski perspektivi je pri slovenskih izseljencih zelo zapletena, če izhajamo iz številnih defini-

²⁰ Nekaj je tudi mnenj, da to ni bilo potrebno, saj v vseh teh letih državljanstvo na Švedskem ni bilo pomembno in je status priseljencev brez državljanstva pravno izenačen z državljanji (begunci so izjeme). Temu moramo dodati, da so se ljudje, ki so prišli na Švedsko v začetku šestdesetih, znašli v čisto drugih razmerah kot tisti, ki so prišli pozneje, ko se je postopno vpeljala politika multikulturalizma. Prvim priselkom je bilo veliko težje in njihova socialna varnost je bila veliko manjša, sploh se zato, ker je bila prva socialna konvencija med Švedsko in Jugoslavijo po drugi svetovni vojni podpisana šele 1968 in ratificirana 1969 (Svetek 1968, 42-43). V specifičnem položaju so se znašli tudi posamezniki, ki so odšli v tujino iz političnih razlogov ali pa so se umaknili pred sluzženjem vojaškega roka.

²¹ Ta problem je še bolj pereč za moške, saj ženske lahko s poroko na 'legalen' način zamenjajo svoj priimek s švedskim ali kakšnim drugim 'bolj zaželenim'.

²² Pojem Slovenci izpostavljamu kot sporen s stališča analize o etničnosti ali etnični identiteti (tudi v zgodovinski perspektivi), ko je zelo pomembna posameznikova samoidentifikacija, kako se prepoznava, in nista več ključna ozemlje ali politična organizacija v okvirih katere živi.